

**Jogtörténeti tanulmányok
VII.**

Pécs, 2001

Győr város szabadságának megváltása püspök-földesurától

A feudalizmus évszázadaiban minden városias közösség életkörülményeit meghatározza annak mértéke, hogy mennyiben függ földesúri hatalomtól. Természetesen, ezzel a mércével mérve, az a legoptimálisabb helyzet, amikor abszolút mentes bármilyen uralomtól, egyedül és kizárólagosan a Szentkoronának és a törvényesen megkoronázott királynak tartozik engedelmességgel. Ez utóbbi települési és közjogi formációt nevezzük szabad királyi városnak.¹

Győr eredetileg rendelkezett a szükséges kiváltságokkal², de XV. századi történelme megfosztotta tőle. A város ettől kezdődően a mindenkor győri püspök, valamint a győri káptalan földesúri uralma alatt állt.³ Emellett a pár éves török uralom⁴ sem tett jót a város közjogi státuszának, hiszen a felszabadított területek ősi privilégiumai mindig megkérdőjelezést szenvedtek. Végezetül meg kell említeni azt a tendenciát is, amely szerint a magyar nemesség nemigen kívánta a szabad királyi városok számának gyarapodását⁵, s ez alól nem jelenthetett kivételt a rehabilitációért szenvedő Győr esete sem.

A XVII. század folyamán viszont elindult a harc a gazdaságilag fejlődő, a polgárság öntudatában megerősödött oppidum jogi és gazdasági

¹ Kállay István: Városi bíraskodás Magyarországon (1686-1848), Budapest, 1996, 17-18. p

² Fügedi Erik: Győr városának 1271. évi kiváltságlevele, In: Győr. Várostitörténeti tanulmányok, Győr, 1971, 112-116. p és Lovas Elemér: Győr város kialakulásának vázlatja, In: Győri füzetek 2. szám, Győr, 1940, 9. p

³ Szabady Béla: Győr sz. kir. város kialakulása, In: Győri Szemle Könyvtára 27. kötet, Győr, 1943, 10-11. p

⁴ az 1594-98. években

⁵ 1687. évi 17. tc.

függetlenedése irányában. A város – miután látta, hogy az egyházi hatalom egyre kevésbé képes akarátát ráerőltetni – megtett mindent annak érdekében, hogy de facto függetlensége kifejezésre jusson.

Már 1609. januárjában II. Mátyás kiváltságlevelet adott a győrieknek, amely a káptalan-földesúr és a város közötti viszonyokat szabályozta. Ez az úrbéri rendezés igen nagy szabadságot biztosított a város számára, így – bár a káptalan hevesen tiltakozott – Győr a kiváltságlevelet kihirdette. Az előbbi rendezést II. és III. Ferdinánd is megerősítette 1635-ben, illetve 1646-ban. Bár a káptalan mindannyiszor tiltakozott, a győrieknek mégis sikerült kiharcolniuk, hogy a kancellária állítsa ki a királyi megerősítést nyert oklevelet.⁶ Ettől kezdve már rendszeresen megnőtt a győri polgárok önbizalma, a földesúri szolgáltatásokból alig-alig teljesítettek valamit. Az állandó viták közepette bár 1657-ben a város elismerte jobbágyi szolgáltatásainak a fennállását, mégis 1658-ban Wesselényi Ferenc nádornak figyelmeztetnie kellett a polgárokat a jobbágyi kötelezettségek teljesítésére.

I. Lipót király 1679. augusztus 21-én Bécsben parancslevelében utasította Montecuccoli kapitányt, hogy a győriek ősi kiváltságait – így adómentességüket is – védje meg. 1687-ben pedig az összes adásvételi ügy bemutatását a katonai parancsnokság elé utalták, pedig ez a feladat alapvetően hiteleshelyi tevékenység lenne. Így nem csoda, hogy a püspökség és a káptalan tekintélye a polgárok előtt egyre kevésbé örvendett teljességnek.

1712-ben III. Károly újabb vásári szabadsalomlevéllel ajándékozta meg a várost. A botrány 1714-ben robbant ki, amikor a város Mátyási Ádám postamester és ellenőr urat kívánta a város főbírájának. Az ügy a Királyi Tábla elé került, majd megjárta a Hétszemélyes Táblát is. A fellebbviteli ítélet csak 1727-ben született meg, amely megerősíti a Királyi Tábla döntését: a káptalan sérelmei megalapozottak. Bár a káptalan a nehezebb időkben mellőzte a földesúrnak járó szolgáltatások és adók beszedését, ettől azt a város még nem birtokolta el, a káptalan jogai fennmaradtak. A város ekkor a megalázó fuvarozás és jégszállítás jobbágyi terheit 150 forinton meg is váltotta örök érvénnyel.⁷

Az 1727-es másodfokú ítélet ellenére a káptalan már 1730-ban panaszkodni kénytelen a haditanácsnál. [A király választ is küldött, de nem túl kedvezőt: a földesúr éljen az úriszék jogintézményével, a protestáló városi tanácsosokat idézze ítélőszéke elé. A káptalan ezt kínjában meg is tette, de a tanácsos urak nem mentek el a bírósági idézés ellenére sem. Ekkor a káptalan megpróbált erőszakot alkalmazni, de a végrehajtó előtt a városháza ajtaját

⁶ Győri Kápt. Lt. Th. XVIII. 2833.

⁷ Győri Kápt. Lt. Th. XVIII. 2845.

bezárták. Ilyen esetben viszont – királyi effektív támogatottság hiányában – a jámbor egyházi földesúr tehetetlen. Ezt követően a harc folytatódott, de nem túl sok eredménnyel.⁸

Bár a város és a káptalan vitája az országgyűlésre is eljutott⁹, ahol a várost szintén elmarasztalták, a győriek továbbra sem hajlandóak fizetni. Ezt a szándékukat tovább erősítette, hogy már az uralkodó kegyeit is elnyerték, így tehát a földesúr sem halogathatta tovább a megerősödött város örökváltságának kérdését.

A szabad királyi városi rang elnyerésének pedig három fontosabb állomása volt: a földesúrral való megegyezés, ennek királyi jóváhagyása, végül az országgyűlés becikkelyező aktusa. A megegyezés 1743. január 30-án született meg. Tudvalevő, hogy Mária Terézia támogatta a magyarországi városiasodást, így trónralépése ösztönzően hatott a már egyébként is mozgásban lévő folyamatokra. A királynő maga utasította még január 13-án a győri káptalant, hogy küldjön követet Bécsbe a várossal történő megegyezés tárgyában.¹⁰ Az egyezés értelmében a földesúrnak okozott kiadásokért a városnak ötezer rajnai forintot kellett fizetnie, az örökös megváltás összege pedig tizenhétezer rajnai forint volt.

A megegyezés alapján így Mária Terézia 1743. március 6-án ki is állította a kiváltságlevelet. A kiváltságlevél értelmében az ország negyedik rendjébe Győr is ülési és szavazati jogot nyert, s az ország általános üléseire külön királyi levéllel hívták meg. A város nemesnek számít, közadókat csak az országnak fizet. Saját területén földesúri jogokat gyakorolt, Szent György napján bíróját és tizenkét tanácsosát maga választotta meg az *electa communitas*¹¹. A város pallosjogot nyert, fellebbviteli fóruma a tárnoki szék. Ezzel Győr tárnoki városi rangot is nyert. A katonai parancsnokság nem

⁸ Csizmadia Andor: Győr küzdelme a szabad királyi városi rangért, In: Győri Szemle Könyvtára 25. kötet, Győr, 1943, 13-23. p

⁹ 1641. évi 35. tc. arról, hogy Győr város polgárai teljesítsék kötelességüket, melylyel a győri káptalannak tartoznak. Igazságos, hogy Győr város polgárai azokat, amik bíróilag meghatározva s utólagosan kötött szerződéssel is megállapítva lettek, valósággal is (s mindaddig, míg oly állapotban maradnak) teljesíteni tartozzanak. 1. § A királyi felség annál fogva jószágos határozatának erejével kegyelmesen elrendelendi, hogy efféle terhek és kötelezettségek megvételében a győri káptalan panaszát a katonai hatóságok ne akadályozzák.

¹⁰ Győri Kápt. Lt. Th. XVIII. 2806-8.

¹¹ Már ekkor is megfigyelhető, hogy a polgárság kezéből egy kisebb társadalmi elit kezébe csúszott a tisztviselő választási jogosultság, ez a szerv a külső tanács vagy választó közösség (*electa communitas*)

szólhatott bele ettől kezdve a céhek feletti felügyeletbe, az adóztatásba és a bíraskodásba.

A város haszonvétei közé tartozott a serfőzés és árusítás, kocsmákat és patikákat szabadon tarthatott, szedhette a kövezetvámot. Megerősítést nyert, hogy Győr heti és országos vásárokat tarthat, a vásártartással kapcsolatos jövedelmek kizárólagosan a várost illetik, a Rába, Rábca, Duna hídjaival, a folyókon való hajózással kapcsolatos vámszedési jog szintén a civist illetik. A kilenced és a tized eltörlésre került, a kegyúri jogosítványok is a városra szálltak: a plébánosi állásra a város állíthatott jelöltet, de a kongruát is a város köteles állni.

Július és augusztus hónapokban a belső városban a borárusítás továbbra is királyi haszonvét maradt, de ennek megváltása esetén a várost elsőbbség illette meg. A városi ingatlanok átruházásakor a városnak beleszólási joga volt, akár meg is szerezhette az adott ingatlan tulajdonjogát. A város illetékességi területén belül katonai, vármegyei, kamarai hivatalnak joghatósága nincsen.

A kiváltságlevél tartalmazta a polgár jogosítványait is: előzetes igazságszolgáltatási végzés nélkül nem zavarható, nem tartóztatható le, az ország határain belül mentes a harmincad és minden más egyéb vám alól.

Végül az országgyűlés az 1751. évi 27. törvénycikkkel emelte Győrt – több várossal egyetemben – a szabad királyi városok közé.

Ettől még Győr problémái nem oldódtak meg teljesen. Az új szabad királyi város továbbra is igen keményen kellett, hogy küzdjön kiharcolt jogai érvényesítéséért. Győr nem tartozik az igazán nagy városok közé, még a tízezres lélekszámú városok közül is csak a tizennegyedik.¹² Győrsziget például a Rába és Rábca összefolyásánál nem tartozott közigazgatásilag a városhoz. A győri püspök itt engedélyezte a zsidóknak a letelepedést 1791-ben. A lakosság kereskedésből és iparból élt. Nem csoda, hogy a két település – Győr és Győrsziget – lakossága és a városi tanács között is folyt konkurenciaharc. 1756-ban a városi tanács panaszt emelt a Kamaránál, mert a győrszigetiek sört árultak Győr városában. Előfordult olyan eset is, amikor a helytartótanács a szigetieknek adott igazat.¹³ A másik település Révfalu, ahol szintén éltek tehetős emberek. Elsősorban mesteremberek, kertészek, halászok laktak. A falu hét malomtulajdon után adózott. Lakossága különösebb gondot

¹² Fényes Elek: Magyarország statisztikája, Budapest, 1942, 94. p; Még a Conscriptio animarum in Libero Regisque Civitatibus pro 1777 adpromata szerint is csak 11.574 fő a nem nemes lakosság létszáma (vö. Tomaj Ferenc: Győr népesség Mária Terézia korában, In: Győri Szemle Könyvtára 26. kötet, Győr, 1943, 4-6. p

¹³ OL HT. Dep. Civ. 1831/26/19. sz.

nem okozott a szabad királyi városnak a rendelkezésre álló források hallgatása szerint.

Felsőbb hatalmakkal annál több probléma adódott. A bécsi udvar a városok autonómiáját nem érinthette, de gazdálkodását ellenőrizhette. Elsősorban ilyen komoly kontroll tisztújítás idején történt. Pénzügyi magszorításként élt az a szabály, hogy ötvenezer forint feletti rendelkezés esetén a Királyi Kamara hozzájárulását kellett kérni.

A győri püspök kezében is maradtak még a várossal kapcsolatos vagyoni jogosítványok. A püspökséget négy híd vámja és három országos vásár után szedett járadékok jövedelme is megillette. A város természetesen több ízben¹⁴ meg óhajtotta váltani e járandóságokat a főpaptól, de ő ezen kérést mereven elutasította. Végül majdnem száz évtelt el, mire 1846-ban a püspök nagy nehezen beadta derekát és megegyezett a várossal. A megváltás összege százhuszezer pengő forint lett. A megváltás értelmében a püspök átadta a következő jogokat: a Rába vizén átívelő három híd¹⁵ vámját, valamint a Rábca folyót átszelő, Győrszigetet Győrrel összekötő híd után szedhető vám jogát. Ugyanígy megváltásra került a nagyheti, az úrnapi és a kisaszony-napi¹⁶ vásárpénz¹⁷ szedésének a jogosítványa is. A püspök a fent említett egyszeri összegen kívül még elérte, hogy harminchat négyzetöl földterületet is kapott a várostól, valamint vámmentességet kaptak az előbb említett hidakon való átkeléskor a győrszigeti, révfalusi és pinnyédi püspöki birtokokon élők. Győrsziget épületfa-kereskedése vám tekintetében a Győriével azonos lett. A püspök így elérte, hogy uradalmi csorbát ne szenvedjenek. Ezek mellett vidám közjátéknak tűnik azon szerződési kitétel, hogy a városatyák írásba adták, hogy Habosy Pál polgár uram kéménye többé nem fog füstöt eregetni a püspöki kertre és a palotára.¹⁸

A szerződés szerinti százhuszezer pengő forintot viszont a városnak nem kellett megfizetnie a püspökség számára, hanem a város pénzkölcsön jogcímén magánál tarthatta, és ezért évi 5,6 % kamatot kellett fizetnie. Ez az összeg éves szinten 6.720 pengő forintra rúgott, tehát nem járt rosszul az egyház, miután így az éves bérleti díjnak megfelelő összeget – ha más

¹⁴ az 1784., az 1806. és az 1814. években

¹⁵ Belvárost a sétatérrel, sétatérrel az Újvárossal, Újvárost a Majorokkal összekötő hidak

¹⁶ minden év szeptember 8. napja

¹⁷ Eddig e három vásári bevételek beszedésének, valamint a hídvám bérbe adásáért a püspökség évente 6.530 pengő forint jövedelemhez jutott.

¹⁸ Balázs Péter: Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején, Budapest, 1980, 109-117. p

jogcímen is – de továbbra is magáénak tudhatta mint állandó, rendszeres jövedelmet.¹⁹

Győr esetében elmondható, hogy bár a szabad királyi városi státuszt hosszú küzdelem árán sikerült elnyernie, a feudális függő helyzetétől is képes volt megválnia, de ez olyan áldozattal és kompromisszummal zárult, hogy végeredményében nem hozta a várost sokkal kedvezőbb helyzetbe, mint amelyet ezeket megelőzően bírt. De mégis megérte a küzdelem, mert ezzel nyerhette vissza a város háromszáz év után országrendiségét, kerülhetett abba a helyzetbe, amely biztosíthatta alkotmányos szabadságát és a polgárság életének maradéktalan kiteljesítését.

¹⁹ OL 1848/49. min. BM Közig. 1848/30/5. sz.